

Obłąk, Jan

Uzupełnienie do Wykazu Polskich Druków na Warmii za lata 1800-1939

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 312-318

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. JAN OBLĄK

UZUPEŁNIENIE DO „WYKAZU POLSKICH DRUKÓW NA WARMII ZA LATA 1800—1939”

Wdzięczny jestem D-rowsi Władysławowi Chojnackiemu za uzupełnienie *Wykazu druków polskich na Warmii za lata 1800—1939*¹⁾. Radość moja z pomnożenia warmińskich druków w języku polskim byłaby pełniejsza, gdyby wszystkie pozycje wykazane przez D-ra Chojnackiego można było rzeczywiście zaliczyć do druków warmińskich. Zdaje mi się jednak, że znaczną część wymienionych przez niego druków trudno będzie uznać za warmińskie.

Moim zdaniem do druków warmińskich należą wszelkie druki wydane na terenie Warmii oraz druki tłoczone poza Warmią, ale z inicjatywą czynników warmińskich. Jeżeli jakiś druk nie odpowiada tym postulatom, choćby był na Warmii kolportowany i rozpowszechniany, nie może mieścić się w wykazie druków warmińskich. Kuria Biskupia we Fromborku oficjalnie wprowadziła do szkół podręcznik do nauki religii pt. *Wypis z historii świętej Starego i Nowego Testamentu dla szkół początkowych, w języku niemieckim wydany przez Józefa Kabath dyrektora przy Katolickim Gymnazium w Gliwiczach, spolszczony przez x. J. H. M. P. P.*, wyd. 3 we Wrocławiu 1828. Jednakże wydanie i tłumaczenie tej historii biblijnej dokonano się bez wiedzy czynników warmińskich i nawet propozycja wprowadzenia jej do szkół warmińskich wyszła nie z Warmii, ale od drukarza wrocławskiego F. Leuckarta, gdy przygotowywał jej trzecie wydanie²⁾. Z tych względów podręcznik Kabata, choć przez długie lata był używany w szkołach, nie może być, wydaje mi się, zaliczony do druków warmińskich. Podobnie miała się rzecz z poznańskim wydaniem i tłumaczeniem na język polski katechizmu Deharbe'a³⁾. Poza tym były zalecane przez Warmińską Kurię Biskupią inne jeszcze podręczniki, śpiewniki, modlitewniki i zbiory kaznodziejskie, wydawane na terenie różnych dzielnic polskich, które nieraz masowo były sprowadzane na Warmię. Ale to jeszcze nie może decydować o przynależności do druków warmińskich, to bowiem stanowi osobne zagadnienie.

Dr Chojnacki włączył do druków warmińskich druki mazurskie, dlatego że były tłoczone antyką i sprzedawane na Warmii. Stosownie do tego, co zostało wyżej powiedziane, chyba nie powinny się one znajdować w wykazie druków warmińskich. A jeśli Dr Chojnacki jest odmiennego zdania, to powinien konsekwentnie wymienić i inne druki mazurskie, też drukowane antyką i rozpowszechniane na Warmii np. rozprawki polemiczne wydane przez Antoniego Gąsiorowskiego w Pizzu, które wywołały wiele hałasu. Jeżeli wśród druków warmiń-

¹⁾ Por. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, Olsztyn 1957 Nr 1, 2 i 1958 Nr 1.

²⁾ *Acta des fürstbisch. ermländ. General-Officialats — Die Einführung verbesserter und neuer Lehrmittel in den ermländischen Schulen 1820-47*, 171-3 (Arch. Diec. Warm. w Olsztynie).

³⁾ *Pastoralblatt für die Diözese Ermland 1874*, 27.

skich ma figurować *Gorzalka, kwaternica piekielna*, drukowana w Piszur. 1859 dla towarzystw wstrzemięźliwości, to tym bardziej chyba powinna się znaleźć w wykazie o wiele popularniejsza na Warmii *Kwaternica piekielna, wiersz przeciw gorzalce ofiarowany członkom bractwa trzeźwości*, wydana w Brodnicy b. r.

W wykazie druków polskich powinno się podawać ich tytuły, a przynajmniej ich początkowe wyrazy, w oryginalnym brzmieniu. Jeśli w ten sposób nie można zacytować jakiegoś druku, nie powinno się go umieszczać w wykazie, ale tylko zaszyfrować go we wstępie.

Osobiście jestem za chronologicznym układem druków warmińskich, jako więcej celowym, bo daje on lepszy obraz rozwoju piśmiennictwa polskiego na Warmii.

Niżej załączam dalszą serię druków polskich na Warmii, jakie dotychczas udało mi się zebrać. Wśród nich znajdują się listy pasterskie episkopatu niemieckiego, wydawane wprawdzie poza Warmią, ale na polecenie także i biskupa warmińskiego. Siła dowodowa listów pasterskich w języku polskim, moim zdaniem, jest większa niż polskich druków prywatnych, bo wydawali je biskupi niemieccy dla wiernych polskiego pochodzenia, czym stwierdzali polskość pewnych rejonów diecezji. Były one nie tylko odczytywane z ambony, jak twierdzi Dr Chojnacki, ale także rozprowadzane w niemałych ilościach wśród wiernych. I tak np. w latach 1829 — 30 dziekan olsztyński otrzymał po 440 egzemplarzy listów pasterskich w języku polskim do użytku kapłanów i wiernych⁴).

PODRĘCZNIKI SZKOLNE

1. Spohn A [ugust]: Polsko-niemiecki Elementarz. Polnisch-deutsche Fibel und erstes Lesebuch für utraquistische Schulen. Lipsk 1873. Nakł. Edward Peters. 8° s. 64, 88.

Władze szkolne z Królewca wprowadziły go jako obowiązkowy do szkół, w których pobierały naukę dzieci polskie.

2. O Piastach. Opowiadania historyczne dla dzieci. Olsztyn br. r. Druk. i nakł. *Gazeta Olsztyńska*. 8° s. 32.

Informację o tym druku dostarczył do Redakcji P. Tadeusz Oracki z Ostródy.

LISTY PASTERSKIE BPA JÓZEFA v. HOHENZOLLERNA

1. Nauka y rozporządzenie postne na rok 1822. B. m. 1822. Cm 19,2 x 16,7, s. 14.
2. Nauka i urządzenie na post roku 1823. B. m. 1823. Cm 19 x 18,5, s. 7, nlb. 1.
3. [O wychowaniu młodzieży.] Inc.: „Jozef z miłosierdzia Boskiego y z łaski Stolicy s. Apostolskiej xiąże biskup warmiński z xiążąt Hohenzollern etc. Duchowieństwu y wszystkim wiernym dycyżni naszej w Panu naszym zbawienie y błogosławieństwo”. B. m. (1825). Cm 18,5 x 17, s. 16.

BPA ANDRZEJA STANISŁAWA HATTENA

4. [O spowiedzi i o poście.] Inc.: „Jędrzey Stanisław Hatten z Bożey i świętey Stolicy Apostolskiej łaski biskup warmiński, św. teo-

4) Acta des Fürstbischofs von Ermland — Hirtenbriefe, Circulare und Verfügungen in kirchlichen Schul und Disziplinar-Angelegenheiten 1814—36 (Arch. Diec. Warm. w Olsztynie).

logii doktor i orderu orła czerwonego kawaler. Duchowieństwu niemiernie wiernym wszystkim biskupstwa naszego warmińskiego zbawienie i błogosławieństwo w Panu!" B. m. (1840). Cm 20 x 17,8, s. 8.

BPA JOZEFAMA AMBROŻEGO GERITZA

5. [Z okazji objęcia rządów diecezji.] Inc.: „My Jozef Ambroży Gieryc z Bożey i ś. Stolicy Apostolskiej łaski biskup warmiński, orderu orła czerwonego trzeciej klasy kawaler, zasyłamy szanownemu duchowieństwu i wszystkim należącym do dyecezyi warmińskiej zgromadzeniom (!) katolików pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu". (Braniewo 1842. Druk. L. A. Heyne). Cm 23,5 x 20, s. 11, nlb. 1.
6. [Na rocznicę 600-lecia istnienia diecezji.] Inc.: „Jozef Ambroży z miłosierdzia Boskiego i z łaski św. Stolicy Apostolskiej biskup warmiński. Duchowieństwie (!) i wszystkim wiernym biskupstwa naszego zbawienie i błogosławieństwo w Panie naszym". B. m. (1843). Cm 24 x 20, s. 4.
7. [Przykazanie święcenia dni świętych i przepisy postne.] Inc.: „Józef Ambroży z miłosierdzia Boskiego i z łaski św. Stolicy Apostolskiej biskup warmiński. Duchowieństwu i wszystkim wiernym biskupstwa warmińskiego pozdrowienie i błogosławieństwo w Jezusie Chrystusie Panu naszym!" (Braniewo 1860. Druk. C. A. Heyne). Cm 22,2 x 18,4, s. 8.

BPA FILIPA KREMENTZA

8. [O walce z kościołem i o poście.] Inc.: „Filip przez miłosierdzie Boże i łaskę św. Stolicy Apostolskiej biskup warmiński, czcigodnemu duchowieństwu i ukochanym wiernym swoim dyecezanom pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Gdańsk 1874. Druk. H. F. Boenig). Cm 25,4 x 20,2, s. 15, nlb. 1.

BPA MAKSYMILIANA KALLERA

9. Na uroczystość roku jubileuszowego. (Olsztyn) [1934]. Druk. (*Allensteiner Volksblatt*). Cm 29,6 x 21, s. nlb. 4.
10. [O wieczystej adoracji N. Sakramentu i o przepisach postnych.] Inc.: „Maksymilian z miłosierdzia Boskiego i łaski św. Stolicy Apostolskiej biskup warmiński wielebnemu duchowieństwu i diecezjanom pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Olsztyn 1936. Druk. S. Pieniężny). Cm 28 x 22,6, s. nlb. 4.

EPISKOPATU NIEMIECKIEGO

11. Okólnik biskupów przy grobie św. Bonifacego zgromadzonych do czcigodnego duchowieństwa i wszystkich wiernych ich dyecezyi. (Poznań 1873. Druk. T. H. Daszkiewicz w Poznaniu). Cm 28,5 x 22,5, s. nlb. 4.
12. [Z okazji uwięzienia arc. Mieczysława Ledóchowskiego.] Inc.: „List pasterski wydany przez niżej podpisanych pasterzy kościoła katolickiego w Prusach do wielebnego duchowieństwa i wszystkich wiernych ich dyecezyi". (Gdańsk 1874. Nakł. i druk. H. F. Boenig). Cm 20 x 12,7, s. 8.
13. [Na jubileusz 50-lecia kapłaństwa Leona XIII.] Inc.: „Zgromadzeni u grobu św. Bonifacego we Fuldzie arcybiskupi i biskupi

- duchowieństwu i wiernym swych dyecezyi pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Poznań 1887. Druk. Drukarnia *Kuriera Poznańskiego*). Cm 33 x 21, s. 4.
14. [Odpowiedź na zarzuty co do spowiedzi, czei Bożej i kościoła.] Inc.: „List pasterski zebranych w Fuldzie najprzewielebniejszych księży biskupów z 22 sierpnia 1889 r. Podpisani biskupi wielebnemu duchowieństwu i wiernym pozdrowienie i pokój w Panu!" (Pelplin 1889. Druk. E. Michałowski). Cm 27 x 20,7, s. 10.
 15. [Na 60 rocznicę święceń kapłańskich Leona XIII.] Inc.: „Podpisani biskupi przesyłają wielebnemu duchowieństwu i wszystkim wiernym pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Pelplin 1897. Druk. E. Michałowski). Cm 27 x 21,8, s. 6, nlb. 2.
 16. [Na 25-lecie pontyfikatu Leona XIII.] Inc.: „Zgromadzeni u grobu św. Bonifacego w Fuldzie arcybiskupi i biskupi duchowieństwu i wiernym swych dyecezyi pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Poznań 1902. Druk. Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha). Cm 22,3 x 14,3, s. 29, nlb. 3.
 17. [Na 50-tą rocznicę ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu N. M. P.] Inc.: „Zgromadzeni w Fuldzie u grobu św. Bonifacego arcybiskupi i biskupi czcigodnemu duchowieństwu i wiernym swych dyecezyi pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu". (Poznań 1904. Nakł. Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha). Cm 22 x 14, s. 8.
 18. [Apel do ofiarności na misję w Indiach i Japonii.] Inc.: „Ukochani Dyecezanie! (Zgromadzeni u grobu św. Bonifacego arcybiskupi i biskupi)". B. m. (1910). Cm 27 x 21,5, s. 4.
 19. [O Stowarzyszeniu św. Ksawerego.] Inc.: „Biskupi zgromadzeni u grobu św. Bonifacego w Fuldzie". B. m. 1910. Cm 29 x 23, s. nlb. 2.
 20. [W związku z dekretem papieskim o komunii św. dzieci.] Inc.: „List postny pasterski. Zgromadzeni u grobu św. Bonifacego w Fuldzie arcybiskupi i biskupi wszystkiemu duchowieństwu i wiernym Chrystusowym swych dyecezyi pozdrowienie i błogosławieństwo!" B. m. (1910). Cm 28,5 x 22, s. 7, nlb. 1.
 21. [W rocznicę edyktu mediolańskiego.] Inc.: „List Pasterski. Kochani Dyecezanie". (Poznań 1913. Nakł. Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha). Cm 29,8 x 23, s. 4.
 22. [O rodzinie i wychowaniu dzieci.] Inc.: „Biskupi zgromadzeni u grobu św. Bonifacego zasyłają wiernym swych dyecezyi pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu!" (Wrocław 1914. Druk. *Śląska Gazeta Ludowa*). Cm 22,2 x 14,5, s. 16.
 23. List pasterski zawierający wezwanie do ofiarowania się Sercu Jezusowemu w niedoli czasu wojennego. (Wrocław) [1914]. (Druk. *Schlesische Volkszeitung*). Cm 22 x 15,3, s. 7, nlb. 1.
 24. List pasterski arcybiskupów i biskupów dyecezyi (!) niemieckich, wzywający wiernych do niesienia pomocy krajom polskim wojną spustoszoną. B. m. (1915). Cm 28 x 22, s. nlb. 4.
 25. [Wezwanie do modlitwy i pokuty.] Inc.: „Niżej podpisani arcybiskupi i biskupi państwa niemieckiego wielebnemu duchowieństwu i wiernym ich dyecezyi pozdrowienie, błogosławieństwo i pokój w Panu!" B. m. (1916). Cm 28 x 21,3, s. nlb. 2.

26. „List pasterski na Dzień Zaduszny, dany przez arcybiskupów i biskupów u grobu św. Bonifacego w Fuldzie zgromadzonych”. B. m. (1916). Cm 26,8 x 22, s. nlb. 4.
27. [O oddawaniu Bogu co jest Boskiego, a cesarzowi co cesarskiego.] Inc.: „Arcybiskupi i biskupi Niemiec przesyłają wiernym pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu naszym Jezusie Chrystusie”. B. m. (1917). Cm 28 x 22, s. 11, nlb. 1.
28. „Arcybiskupi i biskupi wracającym wojakom katolickim przesyłają serdeczne pozdrowienie i powitanie”. B. m. [1918]. Cm 30 x 23, s. nlb. 2.
29. [O rozdziale kościoła i państwa.] Inc.: „Arcybiskupi i biskupi Prus wiernym swych diecezyj przesyłają pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu”. B. m. (1918). Cm 28 x 22,2, s. 4.
30. [O pokoju po wojnie.] Inc.: „Arcybiskupi i biskupi Niemiec zebrani we Fuldzie przesyłają wiernym pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu naszym Jezusie Chrystusie”. (Wrocław 1919. Druk. R. Nischkowsky). Cm 27,7 x 22, s. nlb. 4.
31. Wezwanie do walki przeciw rozpuście! (Wspólny list pasterski). (Wrocław 1920. Druk. R. Nischkowsky). Cm 29,5 x 23, s. 4.
32. List pasterski wydany z powodu jubileuszu Propagandy oraz na rzecz Związku Rozkrzewiania Wiary. B. m. [1922]. Cm 28 x 21,7, s. nlb. 2.
33. List pasterski wydany na niedzielę poświęconą sprawie szkolnej przez biskupów zjeżdżających się w Fuldzie. B. m. (1922). Cm 27,3 x 22, s. nlb. 4.
34. Wspólny list pasterski na niedzielę poświęconą sprawie szkolnej w r. 1924. B. m. [1924]. Cm 28 x 22,5, s. nlb. 2.
35. Z okazji złotych godów kapłańskich Ojca św. (Biskupi konferencji biskupiej we Fuldzie). B. m. (1929). Cm 28,5 x 22,5, s. nlb. 2.

ENCYKLIKA PAPIESKA

36. [Ogłoszenie dogmatu Niepokalanego Poczęcia N. M. P.] Inc.: „Pius biskup, sługa sług Bożych ku wiecznej pamięci”. (Poznań 1854. Druk. W. Decker). Cm 35,5 x 22,2, s. nlb. 8⁵⁾.
Druk tej encykliki zamówił u Deckera biskup warmiński Józef Geritz 1855⁶⁾.

DZIELKA APOLOGETYCZNO-ASCETYCZNE

1. Ks. Weichsel Augustyn: Kronika Gietrzwałdzka. Poznań 1878. Wyd. W. Simon⁷⁾.
2. Roman St[anisław] i Samulowski A[ndrzej]: Objawienia Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych na miejscu i z różnych pism zebrali St. Roman i A. Samulowski. Wyd. 2. Gietrzwałd 1880. Nakł. Księgarnia Katolicka Roman i Samulowski. 8° s. 47, nlb. 3.

KSIĘGI LITURGICZNE

1. Rituale Warmiense ad normam Romani. Jussu et auctoritate illustrissimi ac reverendissimi Domini Domini Philippi Krementz,

⁵⁾ Wymienione wyżej listy pasterskie znajdują się w Bibliotece Warm. Sem. Duch. w Olsztynie.

⁶⁾ Acta Generalia der bish. erml. Curie — Circa fidem de Conceptione Beatissimae Virginis Mariae 1849-55, 135-46 (Arch. Diec. Warm. w Olsztynie).

⁷⁾ Na podstawie broszury Mieczysława Noskowicza *Pamiętka z Gietrzwałdu*, Poznań 1918, 11.

Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi warmiensis editum. Ratisbonae 1873. Typis et chartis Friderici Pustet. 8° s. VIII, 416, nlb. 4.

2. Collectio rituum in usum cleri Dioecesis Warmiensis ad instar appendicis Ritualis Romani cum approbatione Sacrae Rituum Congregationis. Jussu et auctoritate illustrissimi ac reverendissimi Domini Maximiliani Kaller, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi warmiensis edita. Ratisbonae 1939. Typis Friderici Pustet. 8° s. V, 304, nlb. 3.

W rytuałach tych znajdują się ceremonie, obrzędy, litanie i modlitwy także w języku polskim. Na uwagę zasługuje rytuał z r. 1939, zawiera bowiem więcej tekstów polskich niż przedwojenny rytuał dla Polski.

SPIEWNIKI

1. (Samulowski Andrzej): Pieśń w podróży do Matki Boskiej (!) Gietrzwałdzkiej. (Mikołów) b. r. (Nakł. A. Samulowski, druk. Jul. Nowacki). 8° s. 7, nlb. 1.
2. (Samulowski A.): Pieśń o Matce Boskiej Gietrzwałdzkiej na 25-letnią rocznicę Jej objawień. (Toruń) [1902]. (Druk. S. Buszczyński w Toruniu). 16° s. nlb. 4.
3. (Samulowski A.): Śpiew na przywitanie najprzewielebniejszego biskupa-sufragana x. Herrmanna w Gietrzwałdzie, dnia 28 czerwca 1902. (Olsztyn) 1902. (Druk. S. Pieniężny). 8° s. nlb. 2.
4. (Samulowski A.): Pieśń do Matki Boskiej w Gietrzwałdzie pod kaplicą i klonem. (Toruń) 1914. (Nakł. Księgarnia A. Samulowskiego w Gietrzwałdzie, druk. S. Buszczyński). 16° s. 4.
5. (Samulowski A.): Pieśń najnowsza do Najświętszej Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. (Toruń) 1914. (Nakł. A. Samulowski, druk. S. Buszczyński). 16° s. 8.
6. Cationale Warmiense. Epitome e Collectione Rituum pro clero warmiensi a S. R. C. aprobata in commodum cantorum et scholarum edita jussu et auctoritate illustrissimi ac reverendissimi Domini Maximiliani Kaller, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi warmiensis. Ratisbonae 1939. Typis Friderici Pustet. 8° 119, nlb. 1.

Podobnie jak rytuały i kancjonał zawiera polskie teksty śpiewów liturgicznych. Druki Samulowskiego posiada jego wnuk Andrzej Samulowski w Olsztynie..

MODLITWY

1. Na pamiątkę Misji świętej odprawionej w Bartągu od 10 do 21 czerwca 1936 r., przez wiel. OO. Franciszkanów o. Godefryda, o. Klemensa i o. Jacka. B. m. r. 16° s. nlb. 2.
2. Na pamiątkę Misji świętej odprawionej w Alt Wartenburg od 17 do 24 kwietnia 1938 r., przez wiel. OO. Franciszkanów o. Tomasza, o. Honorata i o. Hermana. B. m. r. 16° s. nlb. 2.

* * *

W uzupełnieniu *Druków polskich na Warmii* D-ra Chojnackiego zauważyłem dwie nieścisłości: 1. Mój wykaz druków polskich zawiera 266 pozycji, a nie 255; 2. Dzieło Kajetana Suffczyńskiego *Zawsze Oni*.

Obrazy historyczne i obyczajowe z czasów Kościuszki i Legionów z ilustracjami Juliusza Kossaka i epigrafami Wincentego Poła zostało wydane w Olsztynie w r. 1933, a nie w r. 1923.

Autor uprzejmie prosi wszystkich Czytelników o nadsyłanie uwag i informacji o dalszych drukach polskich na Warmii, dotąd nie wykazanych.

EMILIA SUKERTOWA-BIEDRAWINA

BIBLIOGRAFIA MAZUR I WARMII W OKRESIE DZIESIĘCIOLECIA (1945–1955)

(Ciąg dalszy)

2)

139. Wystawa malarstwa, rzeźby, grafiki, rysunku — Zw. Zaw. Polskich Artystów Plastyków w Olsztynie, Muzeum Mazurskie, Olsztyn — Zamek 1947 listopad — grudzień 8° s. 10, nlb. 2.
140. Wystawa plastyki olsztyńskiej. Związek Pol. Artystów Plastyków. Muzeum Mazurskie, Zamek, 1954-5 [składanka] s. 6.
141. Wystawa zbiorowa prac Hieronima Skurpskiego. Muzeum Mazurskie w Olsztynie 1950 8° s. 12. Słowo wstępne — Marian Turwid (ilustr.).
142. Wystawa szmaciaków Muzeum w Szczytnie, zorganizowana przy współudziale Muzeum w Olsztynie 1955 16° s. 4.
143. Wystawa prac Hieronima Skurpskiego. Słowo wstępne Stefan Sulima [Władysław Ogrodziński] Muzeum Mazurskie w Olsztynie 1955, maj — czerwiec 8° s. 15, nlb. 1 [ilustr.].

11. ZAGADNIENIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE.

144. Barciński Florian: Bogactwa naturalne Ziemi Odzyskanych i ich znaczenie gospodarcze dla Polski. Poznań 1947, Polski Związek Zachodni 8° s. 25, nlb. 5.
145. Grabowski Henryk: Rozwój oświaty i szkolnictwa na Warmii i Mazurach w okresie dziesięciolecia [Warszawa] 1954, Polska Akademia Nauk, Wydział Nauk Społecznych i Instytut Historii 4° s. 19 [powiel.].
Sesja Naukowa Gdańska 1954.
146. Gospodarstwo wiejskie na Ziemiach Zachodnich i Północnych t. 1. Prusy Polskie. Warszawa 1950, Państwowy Instytut Wydawnictw Rolniczych 4° s. 459 (Wydawnictwo zbiorowe).

TREŚĆ: Rys fizjograficzny. Kobendzina J.: Lice ziemi Prus Polskich; Kaczorowska Z.: Klimat Prus Polskich; Kobendza R.: Roślinność Prus Polskich; Noskiewicz J.: Charakterystyka faunistyczna Prus Pol.; Gleby: Mieczyski T.: Gleby Prus Polskich wraz z Okręgiem Gdańskim; Melioracje — Turczynowicz S.: Stosunki melioracyjne w Prusach Polskich wraz z Okręgiem Gdańskim; Rys historyczny — Zabko-Potopowicz A.: Rys historyczny wsi w Prusach Polskich; Zagadnienia demograficzne — Rybicki P.: Rys demograficzny Prus Polskich; Kopec H.: Wieś Prus Polskich wraz z obszarem b. Wolnego Miasta Gdańska. Użytkowanie gruntów, struktura agrarna, stosunek prawny do ziemi — Schmidt S.: Użytkowanie gruntów, struktura agrarna, stosunek prawny do ziemi. Produkcja rolniczo-roślinna — Schmidt S.: Charakterystyka produkcji roślinnej w Prusach Pol.; Wojtyśiak A.: Polowa uprawa roślin w Prusach Pol.; Produkcja hodowlana — Schmidt S.: Charakterystyka produkcji zwierzęcej — Rostafiński J.: Zagadnienia